

УДК 343.9.024:343.352(477)
DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.12>

В. Я. Цитряк

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПІДКУП У ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛІЗОВАНА ФОРМА КОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК

Статтю присвячено дослідженню підкупу в публічній сфері управління як інституціоналізованій формі корупційних практик. Установлено, що сутність підкупності в публічній сфері управління необхідно визначати, орієнтуючись на категорії «підкуп», «підкуп у сфері публічної службової діяльності», «публічність» тощо. З урахуванням цього, покладаючи в основу інституційний підхід, що дозволяє за окремими фактами надання та одержання неправомірної вигоди бачити цілісні соціальні практики, за фігурами окремих «хабарників» – корупційні мережі, зв'язати в одне ціле поведінку людей та організованих систем і тим самим делатентизувати підкуп у публічній сфері управління, створити ефективну систему запобігання йому, підкуп у сфері публічної службової діяльності визначено як добровільну взаємовигідну свідомо незаконну, тобто передбачену окремими нормами Кримінального кодексу України домовленість (угоду), за якої зобов'язанню однієї сторони вчинити або утриматися від учинення якої-небудь дії з використанням службового становища в публічній сфері діяльності відповідає зобов'язання іншої сторони надати їй або іншим особам певну вигоду. Крім того, виокремлено такі ознаки підкупу у публічній сфері управління:

- 1) домовленість (угода), учасником якої виступатиме, з одного боку, спеціальний суб'єкт – службова особа публічної сфери, а з іншого, – будь-який інший (загальний) суб'єкт, зацікавлений у здійсненні діяння першим і визначений умовою відповідної угоди;
- 2) домовленість має свідомо незаконний характер для обох сторін;
- 3) дія, яка виконується, може бути як незаконного, так і законного характеру;
- 4) домовленість має взаємовигідний характер, а тому виражена в обопільній зацікавленості безвідносно до ініціативи якоїсь зі сторін;
- 5) предмет підкупу може мати як матеріальний, так і нематеріальний характер;
- 6) угода має добровільний характер, за якого зобов'язанню службової особи публічної сфери учинити (утриматися від учинення) якої-небудь дії відповідає зобов'язання зацікавленої особи надати які-небудь матеріальні цінності, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи й навпаки.

Ключові слова: підкуп у публічній сфері управління, інституційний підхід, корупційні прояви, публічна службова діяльність, інституціоналізація корупції.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства серед іншого характеризується наявністю корупційних проявів, що дедалі глибше проникають у соціальне буття як окремих індивідів, їх груп, так і держави в цілому. Корупція стає системним явищем, яке провокує залучення до корупційних відносин не лише осіб, що мають повноваження в публічній сфері управління, а й широкого кола пересічних громадян, що, власне, підсилює її самовідтворювальну функцію,

провокуючи водночас більш масштабне й всеохопне її поширення.

Разом із тим підкуп у публічній сфері управління був і досі залишається одним із найнебезпечніших проявів корупційних практик, що існує через структурні, тривалі й повсюдні зв'язки, які опосередковують надання «корупційних» послуг службовими особами публічної сфери. Беручи до уваги функції, на виконання яких повинна бути спрямована діяльність публічного сектору управління, виникнення

та розповсюдження корупційних відносин підкупу у зазначеній сфері створює небезпеку порушення поступального розвитку суспільства й держави. З огляду на це необхідне подальше доктринальне дослідження правової природи, сутності й ознак підкупу в публічній сфері управління задля вироблення можливих шляхів удосконалення сучасного механізму боротьби з корупційними проявами в зазначеній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні аспекти визначення та запобігання корупційним проявам досить ґрунтовно досліджені в роботах таких науковців, як А.М. Багмет, Я.І. Гілінський, О.В. Горбунов, В.М. Дрьомін, Ю.А. Тихомиров та інших вчених. Водночас питання підкупу в публічній сфері управління як одного з найнебезпечніших проявів корупції потребує подальшої розробки з метою удосконалення наявних і вироблення нових дієвих засобів для боротьби й запобігання виникненню такого суспільно небезпечного явища.

Метою статті є дослідження правової природи підкупу в публічній сфері управління, з'ясування його сутності, ознак задля вироблення можливих шляхів удосконалення сучасного механізму боротьби з корупційними проявами у сфері публічної службової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Викладення сутності підкупності в публічній сфері управління як провідної властивості сучасних корупційних відносин доцільно починати з установами змісту таких категорій, як «підкуп», «підкуп у сфері публічної службової діяльності», і визначення місця останнього в системі злочинних (корупційних) практик. Відразу зазначимо, що визначення цих понять не є самоціллю та суто теоретичним завданням, а має глибинні практичні корені, оскільки в правозастосовному аспекті дає можливість виробити предметні й дієві заходи запобігання та протидії цим тісно пов'язаним між собою суспільно небезпечним явищам.

Цілісний аналіз причин та умов підкупу в публічній сфері управління, з'ясування та оцінка рівня, структури й динаміки такого різновиду соціальної активності,

виявлення основних його тенденцій, а також прогнозування розвитку криміногенної ситуації неможливі без концептуального розуміння такої категорії, як «підкуп», його операціоналізації в кримінальному праві й кримінології стосовно сфери публічної службової діяльності й з'ясування місця останнього в системі корупційних практик.

Досліджуючи соціальну природу підкупу як родового поняття в кримінальному праві, О.В. Горбунов виділяє такі його юридичні ознаки:

– за допомогою підкупу справляється вплив на діяльність особи, яку підкупають;

– передача й прийняття незаконної винагороди в кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із застосуванням підкупу, можуть здійснюватися як особами, що підкупають та яких підкупають, так і через посередників;

– вплив особи, яка підкупає, на поведінку особи, яку підкупають, характеризується передачею матеріальних благ, наданням вигод або послуг матеріального характеру й прийняттям особою, яку підкупають, указанного майна, користування вигодами й послугами майнового змісту;

– у кримінальних правопорушеннях, учинених шляхом підкупу, незаконна винагорода може передаватися за вчинення особою, яку підкупають, як законних, так і протиправних дій;

– правопорушення, які вчиняються за допомогою підкупу, характеризуються умисною формою вини [1, с. 39–51].

Підкуп визначається в низці складів кримінальних правопорушень як їх конструктивні ознаки. Так, аналізуючи норми Кримінального кодексу України (далі – КК України), що відповідають названим вище критеріям, можна виокремити такі склади кримінальних правопорушень, в яких підкуп має самостійне значення: ст. 157 КК України («Перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії референдуму чи діяльності офіційного спостерігача»), ст. 160 КК України («Підкуп виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму»), ст. 354 КК України

(«Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»), ст. 368 КК України («Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»), ст. 368-3 КК України («Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»), ст. 368-4 КК України («Підкуп особи, яка надає публічні послуги»), ст. 369 КК України («Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»), ст. 369-2 КК України («Зловживання впливом»), ст. 386 КК України («Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку»). Отже, у вказаних складах кримінальних правопорушень підкуп набуває єдиного кримінально-правового розуміння.

З-поміж зазначених складів кримінальних правопорушень особливого значення набуває підкуп у певних специфічних сферах соціальної діяльності осіб, поведінка яких забезпечується за допомогою підкупу, адже підкупити можна будь-яку особу. Так, за сферою поширення та колом осіб, які мають певні управлінські й інші повноваження, можна виділити:

- підкуп службової особи публічного права (ст. ст. 368 і 369 КК України);
- підкуп службової особи юридичної особи приватного права (ст. 368-3 КК України);
- підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України);
- підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України).

Зазначені кримінальні правопорушення характеризуються спільним механізмом учинення, проте мають відмінність в об'єкті кримінально-правової охорони, що зумовлена різними суб'єктами, а отже й різним ступенем суспільної небезпечності. «Якщо мати на увазі процес створення кримінально-правових норм, – пише В.М. Кудрявцев, – то, без сумнівів, головна роль належить об'єкту, з урахуванням якого законодавець і конструює відповідну статтю закону: зміст суспільних відносин, поставлених під охорону закону, визначає коло можливих суб'єктів кримінального правопорушення та інші ознаки складу»

[2, с. 137]. Проте в разі застосування закону спостерігається обернена залежність: раніше встановлюються ознаки суб'єкта злочинного посягання (службової особи сфери публічного права, сфери приватного права тощо), а у зв'язку із цим з урахуванням характеру дій визначається об'єкт (суспільні відносини, змістом яких є встановлений законом порядок здійснення своїх повноважень державними службовими особами й службовими особами місцевого самоврядування (інтереси публічної служби); суспільні відносини, змістом яких є встановлений законом порядок здійснення повноважень службовими особами приватного права (інтереси приватної служби); суспільні відносини, змістом яких є встановлений законом порядок здійснення повноважень особами, які надають публічні послуги).

Справедливо було б згадати, що А.В. Шнітенков, Н.О. Лопашенко, Н.О. Єгорова й ряд інших науковців зауважують, що в умовах розвитку громадянського суспільства зміни економічних орієнтирів держави в бік ринкової економіки особливого звучання набувають зловживання службовців недержавної сфери, боротьбу з якими слід здійснювати на таких же началах, що й із корупцією в публічній сфері [3; 4; 5]. Справді, у багатьох випадках корупційні діяння управлінців недержавного сектору представляють досить значну загрозу інтересам держави, окремих громадян або юридичних осіб, проте ступінь суспільної небезпеки корупційних правопорушень осіб, які обіймають посади в органах державної влади й місцевого самоврядування, первинно значно більший.

Для дослідження особливостей підкупу у сфері публічної службової діяльності необхідно проаналізувати зміст категорії «публічність» у контексті виокремлення протиправної активності суб'єктів у цій сфері й формування уявлення про її сутнісну характеристику.

У вітчизняному кримінальному законодавстві категорії «публічна службова діяльність» і «публічна службова особа» не згадуються, проте, виходячи з логічного аналізу ч. 3 ст. 18 КК України, поняття службової особи охоплює службових осіб публічної сфери, які до того ж

визначені в п. п. 1 і 2 примітки до ст. 364 КК України, і службових осіб юридичних осіб приватного права й вичерпується ними. Разом із тим в англійськомовному тексті Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. під час визначення суб'єктів корупції використовується також і таке поняття, як "public official" (публічна посадова особа), тобто особа, що виконує будь-яку публічну функцію [6].

У правознавстві стосовно досліджуваної проблеми термін «публічність» вживається в контексті виокремлення суб'єктів, що здійснюють діяльність щодо невизначеного кола осіб для задоволення життєво важливих потреб та інтересів суспільства, в ім'я «загального блага».

Публічний (загальний) інтерес визначається як «життєво необхідний стан великих соціальних груп (включаючи суспільство в цілому), обов'язок із реалізації (досягнення, збереження та розвитку) якого лежить на державі» [7, с. 25]. Реалізація публічного інтересу найкраще відбита у виконуваних державою функціях, хоча й не обмежується ними. Власне, функціонування держави – це і є її життя. Отже, усі основні напрями діяльності держави – це її функції.

Як зазначають Е.В. Талапіна та Ю.О. Тихомиров, держава здійснює свої публічні функції:

1) у політичному секторі – в суто державній сфері – нормотворчість, правосуддя, оборона, міжнародні відносини;

2) в економічному секторі – господарська діяльність держави як керівника й підприємця через державні унітарні підприємства, а також господарі суб'єкти із частковою (частковою) участю держави;

3) у соціальному секторі – так званий некомерційний публічний сектор – освіта, наука, охорона здоров'я, культура тощо [8, с. 4–5].

Водночас на сучасному етапі розвитку відбувається тенденція делегування державою своїх публічних функцій (послуг) недержавним комерційним і некомерційним структурам. Види діяльності, в яких публічні функції здійснюються й недержавними суб'єктами, – це надання публічних послуг.

Публічні функції мають такі ознаки:

– забезпечують діяльність загальнозначущої спрямованості;

– охоплюють широке коло суб'єктів;
– здійснюються спеціально створеним або уповноваженим суб'єктом – органом державної влади чи місцевого самоврядування;

– ґрунтуються на публічній власності (державній чи комунальній).

Ознаки публічних послуг такі:

– забезпечують діяльність загальнозначущої спрямованості;

– необмежене коло суб'єктів, що користуються послугами;

– здійснюються або органом державної влади чи місцевого самоврядування, або іншим суб'єктом (на основі договору, акту органу влади, делегування тощо);

– ґрунтуються як на публічній, так і на недержавній власності [8, с. 5].

Примітно, що деякі дореволюційні юристи звертали увагу на публічно-правовий статус суб'єктів корупційних правопорушень. Так, В.М. Ширяєв уважав, що суб'єктами, зокрема хабарництва, є «будь-яка осудна особа, що через притаманні їй особливі публічно-правові повноваження перебуває стосовно державних, громадських і приватних інтересів у такому становищі, яке дає їй можливість заподіювати їм шкоду або ставити ці інтереси в небезпеку» [9, с. 53].

На підставі вищезазначеного публічна службова діяльність, у межах якої реалізується підкуп, – це професійна діяльність загальнозначущої спрямованості, що реалізується під час виконання спеціальних повноважень державними службовими особами, службовими особами місцевого самоврядування, особами, які виконують службові функції в державних і комунальних підприємствах.

Публічна службова діяльність, заснована на класифікації функцій держави й нормах КК України, складається з таких секторів:

1) публічний державницький і муніципальний сектор, який представлений органами державної влади різного рівня, органами місцевого самоврядування та їх підрозділами, правоохоронними, контрольними органами й органами правосуддя;

2) господарчий публічний сектор – державні й комунальні підприємства;

3) соціальний сектор – так звана некомерційна публічна сфера – освіта, наука, охорона здоров'я, культура тощо;

4) військовий сектор.

Як слушно зазначає у своєму дисертаційному дослідженні Д.В. Мирошніченко, якщо співвіднести поняття підкуп із наданням-одержанням неправомірної вигоди (хабаря), то виявляється така синтаксична структура: А. дає хабар Б., Б. одержує хабар від А. Суб'єкт А. являє собою вихідний пункт подвійних відносин: перші встановлюються між А. й хабарем, другі – між А. і Б., оскільки А. є одночасно й суб'єктом передачі хабаря, й суб'єктом угоди з Б., зумовленої таким хабарем [10, с. 129].

Синтаксична заміна суб'єктів А. і Б. у вислові «А. дає хабар Б.», яка у зв'язку із цим утворює вислів «Б. отримує хабар від А.», нічого не міняє в їхній (А. і Б.) семантиці. Вона залишається незмінною. Отже, поняття «підкуп» у семантичному плані утворює кореляцію між діями суб'єктів А. і Б. Своєю чергою її відсутність говорить про відсутність самого підкупу [10, с. 129].

Подібні міркування визначили назву ст. 368-3 КК України «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно правової форми», яка охоплює два самостійні склади кримінальних правопорушень – пропозиція надання або надання особі неправомірної вигоди (ч. 1 ст. 368-3 КК України) і одержання особою відповідної вигоди (ч. 3 ст. 368-3 КК України). Водночас абсолютно зайве вживати в додаток до підкупу термін «продажність». Останній завжди визначається підкупом, а відсутність елементу продажності (одержання неправомірної вигоди) вказує на те, що підкуп не відбувся.

Саме тому вважаємо за необхідне змінити наявний підхід законодавця до назви складів кримінальних правопорушень, що передбачають відповідальності за надання / одержання неправомірної вигоди, перейменувавши ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» й ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» на «Активний

підкуп службової особи публічної сфери» й, відповідно, «Пасивний підкуп службової особи публічної сфери». Таке, на перший погляд, формальне перейменування має принципово важливе змістовне значення. Воно покаже нерозривний зв'язок надання та одержання неправомірної вигоди з підкупом, дозволить на основі єдиного уніфікованого розуміння підкупу у сфері публічної службової діяльності виробити дієвіші заходи з його протидії, що відповідатиме міжнародним рекомендаціям, які Україна зобов'язалася втілювати й активно втілює в правове життя.

З урахуванням вищенаведеного можна виокремити такі ознаки підкупу в публічній сфері управління:

1) домовленість (угода), учасником якої виступатиме, з одного боку, спеціальний суб'єкт – службова особа публічної сфери, а з іншого, – будь-який інший (загальний) суб'єкт, зацікавлений у здійсненні діяння першим (дії або бездіяльності) і визначений умовою відповідної угоди;

2) домовленість має свідомо незаконний характер для обох сторін. Забезпечується концептуальне поєднання розуміння підкупу: як взаємного неправомірного отримання благ та як порушення інтересів служби, розв'язання конфлікту інтересів у бік приватного;

3) дія, яка виконується, може бути як незаконного, так і законного характеру;

4) домовленість має взаємовигідний характер, а тому виражена в обопільній зацікавленості безвідносно до ініціативи якоїсь зі сторін;

5) предмет підкупу може мати як матеріальний, так і нематеріальний характер – грошові кошти, майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи;

6) угода має добровільний характер, за якого зобов'язанню службової особи публічної сфери учинити (утриматися від учинення) якої-небудь дії відповідає зобов'язання зацікавленої особи надати які-небудь матеріальні цінності, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи й навпаки.

Відносини, що виникають у зв'язку з домовленістю, можуть мати довготривалий характер «співпраці». Це означає, що підкупність стосується не просто якогось

конкретного випадку (однієї дії та винагороди за неї), але й усвідомлення обома сторонами того, що службова особа в будь-який момент готова вчинити й будь-яке інше діяння, заздалегідь не затребуване, за відповідну винагороду.

Крім того, установленню корупційних відносин на основі підкупу часто слідує так звані конклюдентні дії, тобто мовчазна згода, яка не потребує ведення особливих перемовин щодо умов угоди для кожного конкретного випадку.

Підкуп також може бути реалізований «на всяк випадок», тобто з одноразовою або періодичною передачею неправомірних благ, але без одномоментної вимоги вчинити дію.

Якщо виходити з думки щодо добровільної вольової участі (угоди) у корупційному підкупі двох або більше осіб, то виявляється невідповідність їй такої кваліфікаційної ознаки, як «одержання неправомірної вигоди <...>, поєднане з вимаганням» (ч. 3 ст. 368 КК України). Згідно з п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику у справах про хабарництво» вимаганням хабаря визнається його вимагання службовою особою з погрозою вчинення або невчинення з використанням влади або службового становища дій, які можуть заподіяти шкоду правам чи законним інтересам того, хто дає хабар, або умисне створення нею умов, за яких особа вимушена дати хабар із метою запобігання шкідливим наслідкам щодо своїх прав і законних інтересів [11]. Отже, вимагання полягає в примусі особи до дій, що не відповідають її волі, і ні про яку добровільність тут не йдеться. Іншими словами, вимагання має іншу правову природу, що відрізняється від добровільних основ давання-одержання неправомірної вигоди. Така правова природа полягає не в запобіганні незаконному використанню влади й службових повноважень, а в захисті осіб від свавілля службової особи. Різниця в юридичній природі цих явищ, на наш погляд, може бути розв'язана шляхом виділення службового вимагання в окрему статтю.

Ураховуючи наведене вище, можна дати таке визначення підкупу у сфері публічної службової діяльності: добровільна взає-

мовигідна свідомо незаконна, тобто передбачена окремими нормами Кримінального кодексу України домовленість (угода), за якої зобов'язанню однієї сторони вчинити або утриматися від учинення якої-небудь дії з використанням службового становища в публічній сфері діяльності відповідає зобов'язання іншої сторони надати їй або іншим особам певну вигоду.

У сучасному українському суспільстві підкуп із феноменальності девіантної поведінки окремих громадян і чиновників перетворюється на системне явище й кримінальний принцип функціонування держави як соціального інституту. Структуровані, стійкі й розгалужені зв'язки учасників підкупу, характерні для сьогодення, зумовлюють розгляд проблеми підкупу у сфері публічної службової діяльності через призму інституціоналізації кримінальних практик.

Як слушно зауважує професор В.М. Дрьомін, «<...> корупція (а отже й підкуп – В. Ц.) зайняла чільне місце в структурі суспільних відносин, набула системного характеру й у багатьох випадках підмінила офіційні нормативно врегульовані відносини. Системність та інституціональність корупції характеризується внутрішніми взаємозв'язками учасників корупційних відносин, які містять штучно створену, розгалужену систему фінансових та інших матеріальних винагород і послуг, що породжують відтворення корупційних відносин на різноманітних горизонтальних і вертикальних рівнях суспільних відносин, взаємодії влади й населення або представників владних органів між собою» [12, с. 407].

Інституціоналізація підкупу проявляється в колективній предметній діяльності й характеризується децентралізованою, неформалізованою, але консолідованою спільнотою учасників підкупу. Річ у тому, що в корупційних суспільствах службовець не виступає раціональним ізольованим індивідом. Його поведінка визначається передусім тиском соціальних (корупційних) мереж і звиканням до корупційних практик.

Як зазначає А.Ю. Сунгуров, «від одиничних розрізнених угод корупціонери переходять до організованих і скоординованих

дій, об'єднуючись у злочинні спільноти, що утворюють корупційні мережі» [13, с. 72]. Поділяючи вказане твердження, зазначимо, що діяльність корупційних мереж не обмежується лише особами, наділеними державою певними повноваженнями, а забезпечується іншими індивідуальними й колективними акторами. Крім визначених у законодавстві службових осіб, до корупційних мереж входить абсолютна більшість населення, яке відіграє не менш активну роль у відтворенні злочинних (корупційних) практик. Наявна система «хабарів», схвальне або толерантне ставлення до неї суспільства призводить до розширення кола осіб, втягнутих у відносини підкупу.

Однією з універсальних властивостей підкупу як різновиду соціальних систем і практик, є властивість постійного розширеного його самовідтворення, що може проявлятися в декількох формах:

- один успішно вчинений і нерозкритий акт так званого «побутового» або ж дрібного «хабарництва», що мав випадковий або ситуативний характер, часто породжує складніші правопорушення. Саме на цій основі може виникати професійна, у формі злочинного промислу корупція (а отже й підкуп), що загрожує суспільству й державі, а згодом долає кордони й переростає в транснаціональну;

- учинення «супутніх», «допоміжних» правопорушень, які слугують ланкою для вчинення основного протиправного діяння, що має ознаки підкупу (наприклад, одержання службовою особою неправомірної вигоди часто кореспондує з підробкою документів); посткримінальна діяльність, що може містити ознаки складу іншого правопорушення (наприклад, відмивання (легалізація) доходів, одержаних злочинним шляхом) і спрямована на приховування основного протиправного діяння;

- існування організованих форм підкупу. Ідеться про зв'язок взаємодії злочинної активності кількох осіб, який відбиває їхній вплив один на одного, їхню взаємну детермінацію;

- аномія в поведінці громадян, особливий психологічний стан визнання припустимості, дозволеності корупції та підкупу як найбільш небезпечного її різновиду, їх безкарність, що схиляє інших осіб до

вчинення такого роду дій. Указане явище легітимоване українською правовою культурою. Такий стереотип поведінки, що перетворився на загальний через багаторазове повторення, відтворюється в суспільстві й звичне для його членів.

У сучасному суспільстві корупція та підкуп тісно пов'язані з політичними, економічними, культурологічними інститутами, що характеризуються наявністю «регулярних і довготривалих соціальних практик, підтримуваних за допомогою соціальних норм» [14, с. 6–7].

Я.І. Гілінський виокремлює характеристики інституціоналізації корупції, що повною мірою властиві й підкупу у сфері публічної службової діяльності як найтипівішій формі її прояву. Так, про процес становлення корупційних практик регулярними й довготривалими (інституціоналізацію) свідчать: виконання корупцією ряду соціальних функцій – спрощення адміністративних зв'язків; прискорення та спрощення прийняття управлінських рішень; консолідація та реструктуризація відносин між соціальними класами й групами; сприяння економічному розвитку шляхом скорочення бюрократичних бар'єрів, оптимізації економіки в умовах дефіциту ресурсів; наявність цілком визначених суб'єктів корупційних взаємовідносин (патрон – клієнт); розподіл соціальних зв'язків (хабародавець, хабароодержувач, посередник); наявність визначених правил гри, норм, відомих суб'єктам корупційної діяльності; сленг, що склався, символіка (наприклад, добре відомий і усіма зрозумілий жест швидкого потирання великим пальцем руки вказівного й середнього пальців) корупційних діянь; усталена й відома зацікавленим особам такса послуг [15].

Про становлення підкупу як окремого соціального інституту свідчить також те, що він настільки тісно пов'язаний та інтегрований у політичну, економічну, правову сфери суспільного буття, що почав виконувати регулятивну роль і присвоювати частину функцій легальних соціальних інститутів.

З позиції інституціонального підходу й функціональності підкуп у сфері публічної службової діяльності є складною самовідтворювальною системою, функціонування

якої забезпечується через структурні, тривалі й повсюдні зв'язки, що опосередковують купівлю / продаж послуг службових осіб публічної сфери.

Застосування інституційного підходу дозволяє за окремими фактами надання та одержання неправомірної вигоди бачити цілісні соціальні практики, за фігурами окремих «хабарників» – корупційні мережі (спільноти учасників підкупу), зв'язати в одне ціле поведінку людей та організованих систем і тим самим делатентизувати підкуп у публічній сфері управління, створити ефективну систему запобігання йому.

Висновки і пропозиції. З боку інституціонального підходу, який дозволяє сформулювати цілісне уявлення про причини й структуру корупційних зв'язків і таким чином виробити ефективний механізм запобігання підкупу й корупційним практикам у цілому, підкуп у сфері публічної службової діяльності можна визначити як добровільну взаємовигідну свідомо незаконну, тобто передбачену окремими нормами Кримінального кодексу України домовленість (угоду), за якої зобов'язанню однієї сторони вчинити або утриматися від учинення якої-небудь дії з використанням службового становища в публічній сфері діяльності відповідає зобов'язання іншої сторони надати їй або іншим особам певну вигоду. Підкуп у публічній сфері управління характеризується такими ознаками:

- угода, учасниками якої є службова особа публічної сфери й будь-який інший суб'єкт;
- домовленість має свідомо незаконний характер для обох сторін;
- дія, яка виконується, може бути як незаконною, так і законною характеру;
- домовленість має взаємовигідний характер, а тому виражена в обопільній зацікавленості безвідносно до ініціативи якоїсь зі сторін;
- предмет підкупу може мати як матеріальний, так і нематеріальний характер;
- угода має добровільний характер.

Список використаної літератури:

1. Горбунов А.В. Уголовно-правовая характеристика подкупа : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Челябинск, 2000. 189 с.
2. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва : Юристъ, 2007. 301 с.
3. Шнитенков А.В. Ответственность за преступления против интересов государственной службы и интересов службы в коммерческих и иных организациях : монография. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2006. 311 с.
4. Лопашенко Н.А. Коррупция : содержание, проблемы правовой регламентации. *Уголовное право*. 2001. № 2. С. 98–101.
5. Егорова Н.А. Уголовно-правовые формы борьбы с коррупцией в новых экономических условиях : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Саратов, 1996. 188 с.
6. Конвенція ООН проти корупції : Міжнародний документ від 31 жовтня 2003 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 22.06.2021).
7. Тотьев К.Ю. Публичный интерес в правовой доктрине и законодательстве. *Государство и право*. 2002. № 9. С. 19–25.
8. Талапина Э.В. Публичные функции в экономике. *Право и экономика*. 2002. № 6. С. 3–9.
9. Ширяев В.Н. Взятничество и лихоимство в связи с общим учением о должностных преступлениях : Уголовно-юридическое исследование. Ярославль, 1916. 570 с.
10. Мирошниченко Д.В. Коррупция и уголовно-правовое воздействие на нее : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Саратов, 2009. 251 с.
11. Про судову практику у справах про хабарництво : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26 квітня 2002 р. / Пленум Верховного Суду України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0005700-02> (дата звернення: 24.06.2021).
12. Дрёмин В.Н. Преступность как социальная практика : институциональная теория криминализации общества : монография. Одесса : Юридическая литература, 2009. 616 с.
13. Гражданские инициативы и предотвращение коррупции / под. ред. А.Ю. Сунгурова. Санкт-Петербург : Норма, 2000. 224 с.
14. Хабриева Т.Я. Коррупция и право : доктринальные подходы к постановке проблемы. *Журнал российского права*. 2012. № 6. С. 5–17.
15. Гилинский Я.И. Коррупция : теория и российская реальность. URL: [https://pravo33.wordpress.com/2008/10/22/я-гилинский-коррупция-теория-российс/%20\(дата%20звернення:%2023.06.2021](https://pravo33.wordpress.com/2008/10/22/я-гилинский-коррупция-теория-российс/%20(дата%20звернення:%2023.06.2021)

Tsytriak V. Bribery in public sphere of management as an institutionalized form of corruption practices

The article is focused on the research of bribery in the public sphere of management as an institutionalized form of corruption practices. It has been established that the essence of "corruptibility" in the public sphere of management must be determined focusing on the categories of "bribery", "bribery in the sphere of public official activity", "publicity", etc. In this context, based on an institutional approach that allows for individual facts of provision and undue benefit to see holistic social practices, according to the figures of individual "bribe takers" – corruption networks, link into one whole the behavior of people and organized systems, and thereby delatentize bribery in the public sphere of management, create an effective system for preventing it, bribery in the sphere of public official activity is defined as voluntary mutually beneficial obviously illegal, that is, provided for by certain norms of the Criminal Code of Ukraine, agreement in which the obligation of one party to commit or refrain from performing any act using an official position in the public sphere of activity corresponds to the obligation of the other party to provide it or other persons with a certain benefit. In addition, the following signs of bribery in the public sphere of management are highlighted: 1) an agreement, to which a special entity – an official of the public sphere, on the one hand, on the other – any other (general) entity interested in the implementation of the act first, defined by the condition of the relevant agreement; 2) the agreement is obviously illegal for both parties; 3) the action that is performed may be of both illegal and legal nature; 4) the agreement is mutually beneficial, and therefore expressed in mutual interest regardless of the initiative of either of the parties; 5) the subject of bribery may be both material and intangible; 6) the agreement is voluntary in nature, under which obligation of an official of the public sphere to perform (refrain from performing) any action, corresponds to the obligation of the interested person to provide any material values, advantages, benefits, services, intangible assets and vice versa.

Key words: *bribery in public sphere of management, institutional approach, corruption manifestations, public official activity, institutionalization of corruption.*